

"לא עייפי דרך"
כי אם מפלסי נתיב"

הלוך הלכו העצים למשוח עליהם מלך

זהו סיפור על איש מיוחד, במקום נידח, שהקים גן עדן במדבר הקשוח של ישראל. המקום הוא קיבוץ ניר עוז והגן הבוטני נקודה ירוקה שבנגב המערבי. האיש הוא רן פאוקר – רן הגנן, שבמהלך עשרות שנים יצר בנגב המערבי נווה מדבר חסכוני במים, המבוסס על עצי צל משמעותיים.

אתחיל מהסוף – אפילו המתקפה ההרסנית והקטלנית ב7/10 לא יכלה לגן הקסום והוא נשאר עומד על תילו יפה ומטופח ומשגשג בניגוד מכאיב ואכזרי לקיבוץ הנטוש בעקבות הטבח הנורא ולבתים השרופים עד עפר. גם הזמן שעבר מאז לא פגם באיכותו וביופיו של הגן – רק העצים את הניגוד והוכיח את הדרך ואת השיטות ליצירת נווה מדבר חסכוני במים ובמשאבים שיכול גם לנסיבות שאין להעלות על הדעת.

אחרי ה7/10. חורבן בגן עדן

רן פאוקר או **רן הגנן** כמו שהוא מכנה את עצמו וחותרם על מסמכים, הגיע יחד עם בני גרעין השומר-הצעיר להיאחזות הנח"ל שתהפוך לקיבוץ ניר עוז בשנת 1957. בכל שטח

ההיאחזות וסביבותיה היו קיימים 5 עצים בתוך מרחבי מדבר צחיחים. אנשים צעירים שהגיעו להקים ישוב חקלאי בחבל-ארץ נידח שאפילו אספקת מים סדירה לא התקיימה בו (הנקודה חוברה למוביל הארצי רק בשנת 1964) והצטיין בסופות אבק ובקרינה בזהירות מחד, ומאידך בהיעדר בתים בנויים, מזגנים ושאר אפשרויות התגוננות ממזג האוויר הלא ידיוותי.

כבוגר בית הספר החקלאי המיתולוגי כדורי וכדרכו של קיבוץ צעיר בשנות ה-50 של המאה הקודמת, צירוף מקרים הפך אותו לגנן של המקום. ככל הנראה גם עובדת היותו בן של גנן שקיבל את הכשרתו בגרמניה הצטרפה למקרה. כבן להורים יקים עם הכשרה מקצועית חקלאית וניסיון בהחזקת המשק של אביו בנהריה וכבחור צעיר שהגיע במסגרת חלוצית וציונית להקים ישוב במדבר מאפס, היה ברור שנדרשת מחשבה מעמיקה ופורצת דרך לגבי הגיון בקיבוץ החדש, שנדרש לכל המים שעמדו לרשותו כדי לפתח חקלאות לצורך קיומו, אך גם לסביבת חיים נעימה ונסבלת (מי שחווה פעם סופת אבק במדבר או סתם יום קיץ חם ללא צל, מבין היטב את הסיטואציה – כל האחרות יכולות לדמיין). כדי לעמוד במשימה רן גייס לעזרתו את הגנן הוותיק מקיבוץ סעד, קייבוס (יעקב קייני) ז"ל והלך ללמוד ממנו איך מקימים גן בקיבוץ בנגב, עזרה נוספת הוא קיבל מאביו, יעקב פאוקר. סבא שלי אמר שכדי לתכנן, נדרש חזון והחזון הנכון לישוב בנגב הצחיח הוא צל. צל על הבתים, צל על השבילים וירוק בכל שטח פתוח כדי להפחית את הקרינה ואת עומס החום ולהקטין את כמות האבק.

למעשה החזון היה שממבט מהאוויר ייראו רק חופות עצים. חזון שהתממש כמעט במלואו לאחר 60 שנה. אנחנו קוראים לזה היום הסוואה אקלימית.

בהתאם לידע שהיה אז בארץ ניטעו שדרות עצים לאורך כל הדרכים והשבילים בקיבוץ שאפילו לא היו סלולים באותו זמן. ניטעו מכנף נאה, סיגלון עלי-מימוזה, אשל הפרקים ופלפלון בכות. השניים הראשונים הוכיחו ומוכיחים את עצמם לאורך השנים ועד היום והפלפלון נמצא כעץ קצר חיים במיוחד ועל אף קסמו, יופיו ועמידותו ליובש ולתנאים קשים הוא לא הוכיח את עצמו כעץ שדרה. גם אשל הפרקים, על אף היותו עץ גדול מאוד ומשגשג בקלות בנגב, פחות מתאים לעיצוב על גזע בודד כעץ שדרה וכאשר הוא מושקה הוא נוטה לשבר של בדים גדולים מאוד. בכל יתר השטח ניטעו חורשות, בעיקר של אורן ירושלים (17,000 אורנים ניטעו בשטח המחנה). השתילים סופקו ע"י משתלות קק"ל ומטרת השתילה הייתה יצירת הצללה, כך שכשיבנו שכונות חדשות, החברים ייהנו כבר מצל עצים גדולים בלי שיעברו שנים ארוכות בציפייה לצל. לאורך השנים גם אורן ירושלים לא הוכיח את עצמו כעץ מוצלח. בתנאי הנגב המערבי עם קרקע עמוקה והשקיה של מדשאות, האורנים הגיעו לגדלים עצומים, ענפים גדולים נשברו מעודף משקל והם

התהפכו על שורשיהם השטחיים, בנוסף לרגישותם הרבה לתהלוכה האורן ולסופות האבק שיוצרת הפריחה הזכרית בדיוק בזמן הניקיונות לפסח. נאמן לדרכו ולמחויבות לשפר ולמצוא פתרונות מיטביים, החל רן בתהליך החלפתם בעצים אחרים. תהליך ארוך במיוחד שכן, כדי לא לאבד את צל האורנים ע"י כריתה ונטיעה של עצים צעירים שייקח שנים ארוכות עד שיעתירו צל, העצים החלופיים נטעו בין או בסמוך לאורנים ורק כאשר גדלו מספיק, נכרתו האורנים. האתגרים הגיאוגרפים יחד עם הצורך לחסוך במים כדי להשאיר כמה שיותר מהם לטובת החקלאות ממנה התפרנס הקיבוץ, בשילוב עם החזון להצללת המרחב ויצירת סביבת חיים נוחה ונעימה לתושבים, חייבו מציאת פתרונות יצירתיים. כך נוצר הקשר עם יוסי בן-דב, מאיר פורטי ודב פסטרנק - כולם ז"ל למרבה הצער - מהמכון לחקר הנגב, לימים המכונים למחקר שימושי של אוניברסיטת בן-גוריון, לנטיעת חלקות איקלום למיני צמחים מהעולם שיוכלו לחיות בנגב ללא תוספת השקיה מעבר לגשם. בטו-בשבט 1976 ניטעו החלקות הראשונות סמוך לקיבוץ, שהיום נקראות חלקת בן-דב בגן הבוטני.

לימים ניטעו חלקות נוספות בסמוך לקיבוץ ונוצרו קשרים עם משרד החקלאות, קק"ל, מכוני מחקר בארץ ובעולם ואוניברסיטאות וכן עם שתלנים ואנשי מקצוע עצמאים לבחינת צמחים שונים והטמעת השימוש בהם בגינון. חלקות אלה מהוות את שטח הגן הבוטני. במהלך השנים נבדקו בהן מעל ל-1000 מיני צמחים. כל מין של צמח שתול בשתי חזרות

שונות בקבוצות של 6 צמחים לחזרה במרווחי נטיעה שווים ומרווחים. החלקות נסקרות אחת לשנה בסתיו וכל צמח מקבל ציון איכות בהתאם למצבו. צמחים מצטיינים ברוב המדדים מומלצים לשתילה כצמחי נוי. בנוסף לבחינת מיני צמחים חסכני מים פותחו ויושמו שיטות לאיסוף מי-נגר ומים שוליים מרחבי הגן לערוגות הגינות. כהשראה שימשו הסכרונים שיצרו הנבטים בנגב לצורך אצירת מים וגידול חקלאות בעל במדבר. כך נאספים ומופנים מים רבים לחורשות ולשטחי גינות במקום למצוא את דרכם החוצה מהגן. מי ניקוז מזגנים וטל קייצי מגגות מופנים לצמחים וחוסכים את הצורך בפריסת מערכות השקיה ובתפעולן ומאפשרים את שגשוגם של צמחי הגן.

הגן הבוטני אינו מושקה כלל ואילו לשטחי הגינות בקיבוץ הכוללים מדשאות משגשגות, מוקצים 50% מכמות המים המשמשת בגנים דומים באזור ו60% מכמות העבודה בהשוואה לגנים אחרים. הגן ירוק ומשגשג ואי-אפשר לדעת מהמראה שלו את מידת חסכנותו.

ההישג הזה הוא תוצאה של מקצועיות מעמיקה, סקרנות וחקרנות ונכונות לחשוב מחדש על הכל כל הזמן ולהתאים את הגישה ואת הטיפול למציאות ולניסיון בפועל ולזנוח תפיסות ופרקטיקות שלא מוכיחות את עצמן או שכבר אינן מתאימות. בבסיס ההצלחה עומדת גם הנכונות ללמוד מכל אחד בכל זמן ובכל רמה ולרתום ידע וכלים מתחומים רבים ושונים כדי לטפל ולתחזק את הגן ברמה גבוהה וראויה.

בימים אלה מתחיל תהליך החשיבה והתכנון לגבי שיקום הקיבוץ לקראת חזרת החברים אליו. תהליך השיקום יכלול פינוי ההרס של הבתים שנשרפו ובנייה של בתים חדשים. זהו תהליך שטומן בחובו פוטנציאל לנזק גדול לגן. מתוך הערכה לגן ולידע, לניסיון ולגישה של רן הוא שותף יחד עם משרד האדריכלים שעוסק בנושא בתהליך השיקום כך שכשיחזרו החברים לקיבוץ הם יחזרו לגן מטופח ומוכר שיאפשר להם להתחיל את חייהם מחדש ולהכות שורשים שוב.

סיגל הדר – גננית מלידה
הבת של רן פאוקר, הנכדה של יעקב פאוקר
חברה בעמותת אילנאי ישראל